

ELIZA KUREK

I. METODA I ZAKRES BADAŃ KOSZTÓW JEDNOSTKOWYCH W INDYWIDUALNYCH GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH

1. Uwagi wstępne

Publikacja niniejsza jest czwartą z kolei zawierającą wyniki badań prowadzonych permanentnie w Instytucie Ekonomiki Rolnej w zakresie kosztów i opłacalności podstawowych produktów rolnych w indywidualnych gospodarstwach chłopskich. Stosowanie tej samej metody badań przez okres kilku lat (od roku 1959/60) daje bogaty materiał do analizy dynamiki zmian kosztów jednostkowych, cen, wskaźników relacji i innych mierników z okresu ostatnich czterech lat.

W porównaniu z poprzednimi latami zwiększono liczbę badanych gospodarstw z 300 do 500. Po raz pierwszy objęto badaniami województwo katowickie. Tak znacznie zwiększona liczebnie podstawa dała możliwość rozszerzenia wachlarza badanych produktów rolnych. Obok tradycyjnie liczonych kosztów głównych produktów, jak zboża, ziemniaki, buraki cukrowe i siano łąkowe, po raz pierwszy obliczono koszty jednostkowe rzepaku, lnu, kukurydzy na ziarno, prosa, gryki, buraków pastewnych i siana koni-czyny. W przypadku niektórych produktów badana zbiorowość jest niewielka, a tym samym uzyskane wyniki są mniej wiarygodne, publikujemy je jednak ze względu na całkowity brak w literaturze ekonomiczno-rolniczej informacji o kosztach tych roślin, jak również ze względu na ekonomiczne znaczenie tego rodzaju danych. Wyniki pochodzące z mało liczebnej zbiorowości należy traktować tylko jako dane orientacyjne.

Obok kosztów produkcji publikacja niniejsza zawiera uściślone, cztero- lub pięcioletnie dane dotyczące skarmiania pasz przez poszczególne gatunki zwierząt w jednostkach naturalnych i karmowych. Średnie kilkuletnie dają oczywiście bardziej dokładne rozeznanie co do sposobu żywienia zwierząt inwentarskich w gospodarstwach indywidualnych aniżeli dane z jednego tylko roku.

Praca niniejsza — analogicznie jak w roku ubiegłym — zawiera średnie wyniki w układzie według rejonów¹. Rejony te (grupy województw) wydzielono tam, gdzie były ku temu przesłanki geograficzno-rolnicze. Niektóre województwa (Białystok, Olsztyn, Zielona Góra i Katowice), ze względu na ich specyfikę, potraktowano jako odrębne jednostki.

Publikowane wyniki dotyczą kosztów jednostkowych w indywidualnych gospodarstwach rolnych w roku gospodarczym 1961/62, obliczonych

¹ Wyniki w układzie według województw zostały opublikowane w wydawnictwie IER „Studia i Materiały” nr 64/1964.

na podstawie rzeczywistych danych o nakładach w badanych gospodarstwach. W celu uaktualnienia danych obliczono również, na drodze szacunku, koszty i opłacalność produktów rolnych dla roku 1962/63. O stopniu wiarygodności kosztów szacunkowych w stosunku do kosztów rzeczywistych świadczy obliczony wskaźnik weryfikacji, a mianowicie koszty szacunkowe 1961/62 porównano z kosztami rzeczywistymi dla tego roku. Wskaźnik ten nie odbiega w sposób rażący od 100¹, co pozwala stwierdzić, że metoda obliczania prognostycznych kosztów na drodze szacunku nie jest obciążona zbyt wielkim błędem.

W roku 1961/62 przeprowadzono powtórnie ankietę o nakładach pracy, tym razem we wszystkich 500 opracowywanych gospodarstwach. Wyniki ankiety dały podstawę do obliczenia nakładów pracy w godzinach na 1 ha poszczególnych roślin i na 1 sztukę inwentarza żywego. Ankieta została przeprowadzona przez specjalnie przeszkolonych w tym celu inspektorów rachunkowości rolnej. Zdajemy sobie sprawę z niedoskonałości sposobu ustalania tą drogą tego ważnego w kosztach elementu nakładów, jednakże inne metody (chronometraż, dzienniki pracy) ze względu na dużą pracochłonność i ogromne koszty nie były możliwe do zastosowania dla tak dużej populacji. Bardziej szczegółowe opracowanie materiałów empirycznych w tym zakresie dało podstawę do stwierdzenia, że dane uzyskane drogą ankietowania, w ogólnym zarysie odpowiadają danym rzeczywistym dla poszczególnych terenów.

Całość opracowanego materiału dotyczącego kosztów i opłacalności produkcji w gospodarstwach chłopskich oprócz części wstępnej zawiera opis metody liczenia kosztów jednostkowych rzeczywistych oraz sposób szacowania kosztów dla roku następnego. Poza tym przeprowadzono charakterystykę i ocenę reprezentatywności badanego materiału. W części tabelarycznej ujęto szczegółowe dane o wielkości i strukturze nakładów na 1 ha i na 1 sztukę inwentarza, oraz koszty jednostkowe produktów rolnych w roku 1961/62, dane o ilościowym skarmianiu pasz przez poszczególne gatunki zwierząt w jednostkach naturalnych i karmowych dla roku 1961/62 oraz średnie kilkuletnie. Część tabelaryczną zamyka grupa tabel analitycznych i syntetycznych dotyczących kosztów jednostkowych, opłacalności i dochodowości produkcji oraz relacji opłacalności różnych produktów rolnych w dynamice ostatnich czterech lat. Następnie przeprowadzona została analiza opłacalności i dochodowości podstawowych produktów rolnych w roku gospodarczym 1962/63 w układzie według województw oraz w układzie dynamicznym w okresie 1959/60—1962/63.

* * *

Bogaty materiał liczbowy zawarty w publikacji, nie jest dostatecznie wyeksponowany w zamieszczonej analizie, a zatem w pełni należy go traktować jako źródłowy materiał empiryczny mogący służyć do dalszych analiz.

¹ Obliczony wskaźnik weryfikacji dla podstawowych produktów rolnych jest publikowany w „Studiach i Materiałach” IER, nr 64/1964. Dla oszczędności miejsca, w niniejszej pracy nie umieszczamy tych tabel.

2. Metoda obliczania jednostkowych kosztów produkcji w gospodarstwach indywidualnych¹

Metoda obliczania kosztów jednostkowych stosowana w IER jest w zasadzie jednolita dla gospodarstw państwowych i indywidualnych. Jest to metoda rozdzielcza uorganiczona. Poniżej przypominamy najważniejsze jej zasady.

1. **Praca.** W gospodarstwach chłopskich koszt godziny pracy obliczony został dwoma metodami:

A. Według przeciętnego kosztu godziny pracy w PGR.

B. Według przeciętnego kosztu godziny pracy w PGR, ale ze zróżnicowaniem wysokości kosztu pomiędzy produkcją roślinną i zwierzęcą. Koszt godziny pracy w produkcji zwierzęcej stanowi 75% przeciętnego kosztu godziny pracy; koszt godziny pracy w produkcji roślinnej odpowiednio powyżej przeciętnej, tak jednak, aby przeciętny koszt godziny pracy (tzw. umowna opłata pracy) był równy przyjętej przeciętnej stawce za godzinę w wysokości 5,40 zł.

Z ekonomicznego punktu widzenia warianty te wychodzą z założenia rosnącej alternatywności wyboru miejsca pracy przez chłopa (w gospodarstwie i poza gospodarstwem), przyjmując stawki PGR jako najbardziej odpowiadające aktualnym kwalifikacjom chłopa-rolnika. Jak na to już wskazywano w jednej z poprzednich publikacji², na podobnym poziomie kształtują się również płace robotników najemnych w rolnictwie.

Zróżnicowanie opłaty pracy w wariancie drugim (B) pomiędzy produkcją roślinną i zwierzęcą bierze za przesłankę fakt wyższego z reguły o ca 50% dochodu na dzień pracy w gospodarstwach chłopskich w produkcji roślinnej w porównaniu z produkcją zwierzęcą³ oraz niższych kwalifikacji pracowników zatrudnionych w gospodarstwie chłopskim w produkcji zwierzęcej w porównaniu z odpowiednią grupą robotników PGR.

Wyceniona każdą z tych metod „wartość” godziny pracy w gospodarstwach chłopskich mnożona jest z kolei przez odpowiednią liczbę godzin pracy zużytą na poszczególne produkty.

Liczba godzin pracy ustalona jest w gospodarstwach chłopskich na podstawie odpowiedniej ankiety o nakładach pracy w badanych gospodarstwach oraz na podstawie dzienników robocizny.

2. **Koszt godziny (dnia) pracy konia** obliczony jest na podstawie ilorazu kosztu utrzymania konia i liczby godzin (dni) pracy końskiej.

W skład kosztu utrzymania konia wchodzi następujące elementy: pasze, ściółka, obsługa przy czyszczeniu i karmieniu, leczenie, koszt utrzymania stajni, wozów i uprząży oraz amortyzacja koni (10% wartości). Koszt pracy konia przyporządkowany jest bezpośrednio (poprzez dni pracy końskiej) poszczególnym produktom. Liczba godzin pracy konia na poszczególne produkty ustalana jest w gospodarstwach chłopskich (rachunkowych) na podstawie ankiety.

3. **Koszt kupnych nasion, pasz, nawozów mineralnych i innych nakładów kupnych** — ustalany jest według rzeczywistych cen zakupu. Nasiona

¹ Rozdział ten stanowi przedruk (z niewielkimi zmianami redakcyjnymi) poprzedniej publikacji opracowanej przez prof. **Anatolia Brzozę** i mgr **Edwarda Jeleńskiego**. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej dodatek do numeru 3/1963.

² Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. Dodatek do nr 2/1961, str. 6.

³ Tamże, str. 12 tab. 5 — „Produkcja czysta na 1 dzień pracy”.

i nawozy mineralne przyporządkowane są bezpośrednio pod konkretne rośliny. W przypadku braku danych w gospodarstwach chłopskich odnośnie bezpośredniego przyporządkowania pasz kupnych, wartość ich jest rozliczana poprzez średnioważoną cenę danej grupy pasz.

4. Nasiona i pasze własne: wyceniane są według przyjętej wyceny obrotu wewnętrznego. W szczególności:

a) Produkty podstawowe mające wyraźny charakter towarowy (zboże, ziemniaki) według odpowiednich cen kupna-sprzedazy, tj. według cen wolnorynkowych zróżnicowanych w poszczególnych województwach. Ceny wolnorynkowe zmniejszono od 10 do 20% ze względu na koszty transportu, jak i zużywanie w gospodarstwach produktów o gorszej jakości oraz w celu uniknięcia podwójnego obciążenia podatkiem¹.

b) Produkty w zasadzie nietowarowe albo o ograniczonych obrotach rynkowych wyceniane są następująco: siano łąkowe — na podstawie przeciętnych kosztów produkcji przy średnich plonach; siano motylkowych — 120% wartości siana łąkowego; zielonka i liście — 20% wartości siana łąkowego; kiszonka — 150% wartości zielonki; słoma — 50% wartości siana łąkowego.

Szacunek ilości produktów ubocznych na paszę (ściółkę) dokonywany jest następująco: słoma na podstawie odpowiednich współczynników przeliczeniowych w stosunku do wagi ziarna; liście — w stosunku do wagi korzeni (40% buraków cukrowych, 10% buraków pastewnych).

Pasze i nasiona przyporządkowane są bezpośrednio odpowiednim produktom.

5. Nawożenie organiczne. Ilość obornika obliczana jest według norm uwzględniających suchą masę paszy i ściółki. Następnie konfrontowana jest z danymi z gospodarstw dotyczącymi dawki obornika i powierzchni nawożonej. Wartość obornika wyceniana jest na podstawie metody przetworczej w stosunku do ziemniaka (ca 30% przeciętnej wieloletniej ceny ziemniaka).

Tak obliczona wartość obornika rozdzielana jest równomiernie na całą powierzchnię gruntów ornych. Jeżeli w danym gospodarstwie obornik był stosowany na trwałe użytki zielone — obciąża się te użytki odpowiednią ilością obornika, pomniejszając o tę ilość obornik na grunty orne.

6. Wartość pastwiska wyceniana jest na podstawie przeciętnej ceny dzierżawnej 1 ha średniego pastwiska (z odpowiednią poprawką \pm w zależności od jakości pastwiska).

7. Odpisy amortyzacyjne obliczane są od wartości bieżącej obiektu na podstawie odpowiedniego procentowego odpisu. Odpisy amortyzacyjne budynków przeznaczonych dla produkcji zwierzęcej obciążają odpowiednie rodzaje zwierząt. Budynki z przeznaczeniem dla produkcji roślinnej rozliczone są jako koszty ogólnoprodukcyjne proporcjonalnie do wartości produkcji globalnej. Amortyzacja budynków mieszkalnych rozliczona jest również proporcjonalnie do wartości produkcji globalnej. Amortyzacja maszyn i narzędzi rolniczych rozliczana jest za pomocą odpowiedniego nośnika kosztu (traktoro-godziny, kwintale, hektary, tonokilometry itp.).

Wartość narzędzi drobnych (małocennych) rozliczana jest według klucza produkcji globalnej.

¹ Obliczono na podstawie danych z „Wyników Rachunkowości Rolnej”.

8. **Koszty bieżących remontów** rozliczane są proporcjonalnie do odpisów amortyzacyjnych.

9. **Koszty ogólne** (ogólnogospodarcze) rozliczane są według klucza produkcji globalnej.

10. **Wartość produktów ubocznych** (obornik, słoma, liście) odejmowana jest od kosztów całościowych, w celu obliczania kosztów produkcji podstawowej. Dotyczy to również obliczenia kosztu dnia pracy konia.

11. **Koszty produkcji sprzężonej** (np. mleko-żywiec) rozliczane są według wartości produkcji globalnej.

3. Obliczanie kosztów przeciętnych na rok 1961/62 oraz szacowanie kosztów prognostycznych na rok 1962/63

Gospodarstwa do obliczania kosztów podstawowych produktów rolnych są wytypowane spośród gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną. Znaną jest rzeczą, że gospodarstwa te są bardziej intensywne aniżeli ogół gospodarstw rolnych w kraju. Ponieważ przy wyliczaniu nakładów i kosztów chodzi w ostatecznym rachunku o podanie wyników przeciętnych, zatem pewne elementy korygowane są na podstawie danych GUS.

W konsekwencji tego w produkcji roślinnej poprawiono wielkość dawki obornika proporcjonalnie do obsady inwentarza w stosunku do gospodarstw przeciętnych (według danych GUS). Natomiast przy wyliczaniu kosztu jednostkowego posłużono się wielkością plonów według notowań PIP.

Koszty produkcji mleka i żywca wołowego są obliczone na podstawie tylko tych gospodarstw, w których mleczność nie odbiega zbytnio od poziomu wykazywanego przez GUS.

Koszt jednostkowy w produkcji roślinnej jest ilorazem nakładów przez plon. Dla roślin, które obok głównego, dają również produkty uboczne (słoma, liście) za podstawę do obliczeń kosztu przyjmowano nakłady netto, tj. po odjęciu wartości produkcji ubocznej. Przy liczeniu kosztów jednostkowych produktów zwierzęcych, obornik, skóry i stanowienie traktowano jako produkcję uboczną. Koszt 1 litra mleka i 1 kg żywca rozliczono proporcjonalnie do wartości globalnej tych produktów, traktując produkcję mleka i żywca jako produkcję sprzężoną. W analogiczny sposób dokonano przeliczeń dla następujących produktów: wełna—żywiec barani oraz jaja—żywiec kurzy.

Podstawą do obliczenia kosztów prognostycznych na rok 1962/63 są koszty obliczone dla roku 1961/62. Ogólnie rzecz biorąc szacunek polega na podstawieniu aktualnych cen, plonów oraz zastosowaniu wskaźników zmian w niektórych nakładach. Elementami najbardziej elastycznymi, które wpływają na wysokość kosztów jednostkowych w dynamice dwóch lat, są ceny i plony. W ostatecznym rachunku za pomocą wskaźników poprawiano następujące elementy nakładów:

1) Ilość obornika na poszczególne rośliny, wychodząc z aktualnego stanu pogłowa w województwie.

2) Koszt nawozów mineralnych, uwzględniając zmiany ilościowe oraz zmiany cen w stosunku do roku 1961/62.

3) Koszt siły pociągowej, wychodząc z aktualnych materiałów (jest to możliwe, ponieważ przy obliczaniu kosztów za rok 1962/63 stosujemy stawkę godziny końskiej obliczonej na podstawie roku poprzedniego).

Tabela I.1
Wskaźniki zmian przyjęte do szacunku kosztów na rok 1962/63

Województwa	Wskaźnik zmian cen prosiąt	Wskaźnik zmian ubezpieczeń			Wskaźnik amortyzacji konia	Wskaźnik wzrostu kosztu 1 godz. pracy konia			Wskaźnik wzrostu ilości obornika na 1 ha gruntów ornych
		4 zbóż		bydła		1961/62 rok 60/61 = 100	1962/63 rok 61/62 = 100	1961/62 rok 60/61 = 100	
		4 zbóż	bydła	koni					
Warszawa	83,1	99,9	111,9	104,6	106,1	110,4	116,4	100,8	
Bydgoszcz	98,3	99,4	100,3	100,5	113,4	101,3	103,4	102,2	
Poznań	95,3	100,1	108,0	111,4	112,7	119,0	101,0	101,1	
Łódź	88,1	99,7	102,0	100,8	107,7	108,5	119,4	98,8	
Kielce	79,3	100,5	110,3	104,7	109,5	113,8	116,0	98,4	
Lublin	87,3	100,4	108,9	105,1	110,0	83,9	113,5	97,6	
Białystok	99,2	103,3	99,9	100,8	110,6	134,8	109,4	96,8	
Olsztyn	107,1	99,9	101,8	100,9	113,4	91,1	105,6	95,0	
Gdańsk	101,7	97,7	104,8	103,8	108,5	109,0	107,2	101,4	
Koszalin	100,0	99,9	105,7	103,3	106,4	101,7	104,5	100,6	
Szczecin	103,4	99,4	101,2	99,6	103,1	109,2	101,3	79,3	
Zielona Góra	102,6	99,6	103,8	103,3	103,8	105,1	102,6	104,4	
Wrocław	98,8	99,6	101,0	100,4	108,6	103,9	113,6	107,2	
Opole	97,5	100,2	105,9	104,7	110,6	102,2	114,0	102,9	
Katowice	95,4	99,1	105,6	103,8	104,3	100,0	110,6	94,6	
Kraków	83,8	99,8	112,8	112,8	112,6	95,5	114,1	99,3	
Rzeszów	85,6	100,5	103,4	101,4	109,2	101,0	106,1	88,7	

Tabela I.2
Ceny obrotu wewnętrznego przyjęte do liczenia kosztów za rok 1961/62 (w zł/q)

Województwa	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Kurydza	Otręby			Ziemniaki	Okopowe	Siano ^a		Stosoma
						pszenne	żytnie	mienne			łako- we	koni- czyzny	
P o l s k a	341	255	280	267	509	197	180	146	81	40	51	61	25,5
Warszawa	352	249	280	257	548	203	176	146	74	37	53	64	26,5
Bydgoszcz	317	244	279	254	560	183	172	145	83	41	49	59	24,5
Poznań	337	264	288	275	532	195	186	150	80	40	49	59	24,5
Łódź	376	264	298	275	540	217	186	155	87	43	53	64	26,5
Kielce	350	256	276	268	526	202	181	144	70	35	66	79	33,0
Lublin	330	242	260	240	493	191	171	136	70	35	66	79	33,5
Białystok	316	229	252	236	470	183	162	131	68	34	47	56	23,5
Olsztyn	313	231	263	240	493	181	163	137	74	37	37	44	18,5
Gdańsk	353	262	298	277	540	204	185	155	88	44	49	59	24,5
Koszalin	315	227	258	246	509	182	160	135	75	37	49	59	24,5
Szczecin	325	243	265	253	442	188	171	138	93	46	49	59	24,5
Zielona Góra	342	262	293	277	463	198	185	153	98	49	43	52	21,5
Wrocław	313	242	268	256	440	181	171	140	98	49	41	49	20,5
Opole	312	238	263	255	461	180	168	137	88	44	41	49	20,5
Katowice	385	278	321	321	625	222	196	167	96	48	45	54	22,5
Kraków	366	294	303	315	475	211	208	158	95	47	66	79	33,0
Rzeszów	344	265	276	276	493	199	187	144	82	41	66	79	33,0

^a Ceny zaliczeniowe obrotu wewnętrznego. Ceny okopowych i siana ustalone zostały na podstawie przeciętnych kosztów własnych roku poprzedniego.

Tabela I.3

Ceny obrotu wewnętrznego przyjęte do liczenia kosztów za rok 1962/63 (w zł/q)

Województwa	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Kury-dza	Otręby			Ziemniaki	Siano ^a		Stomac	
						pszenne	żytnie	mienne		łakowe	koni-czynny		
													Okopowe
P o l s k a	387	325	337	326	535	197	180	146	112	56	50	60	25,0
Warszawa	432	367	386	366	581	220	203	167	116	58	45	54	22,5
Bydgoszcz	349	292	311	289	553	178	162	135	98	49	36	43	18,0
Poznań	353	295	313	299	554	180	163	136	97	49	36	43	18,0
Łódź	405	335	356	340	589	206	186	154	108	54	45	54	22,5
Kielce	421	364	369	377	552	214	202	160	125 *	63	62	74	31,0
Lublin	401	361	351	335	534	204	200	152	93	47	62	74	31,0
Białystok	385	327	329	315	486	196	181	142	98	49	34	41	17,0
Olsztyn	354	277	302	276	520	180	153	131	84	42	35	42	17,5
Gdańsk	384	305	329	305	629	195	169	142	102	51	47	56	23,5
Koszalin	343	280	284	271	534	174	144	123	89	45	47	56	23,5
Szczecin	340	259	277	264	445	173	143	120	95	48	47	56	23,5
Zielona Góra	351	277	304	286	504	179	153	132	96	48	45	54	22,5
Wrocław	337	270	294	284	474	172	150	127	108	54	63	76	31,5
Opole	326	252	281	275	499	166	140	122	109	55	63	76	31,5
Katowice	419	326	356	360	604	213	181	154	127	64	55	66	27,5
Kraków	414	358	369	383	526	211	198	160	153	77	62	74	31,0
Rzeszów	382	320	323	324	524	194	177	140	124	62	62	74	31,0

^a Jak w tabeli I.2.

Tabela I.4

Pracochłonność przyjęta do obliczania kosztów jednostkowych w roku 1961/62
(w dniach 10-godzinnych)^a

Województwa	Psze- nica	Żyto	Jęcz- mień	Owies	Ziem- niaki	Bu- raki bukro- we	Trzo- da na 100 kg przy- rostu	Bydło na 1 krowę	Konie na 1 sztukę dużą
	na 1 ha								
Warszawa	23	19	19	19	43	66	13	71	43
Bydgoszcz	17	16	15	15	46	77	9	65	40
Poznań	16	13	14	14	36	62	10	56	42
Łódź	20	15	15	17	43	90	13	65	44
Kielce	28	26	26	25	48	80	16	67	47
Lublin	26	24	23	25	52	86	10	76	48
Białystok	18	15	16	16	42	80	11	65	37
Olsztyn	18	15	16	15	39	72	12	61	39
Gdańsk	16	15	17	17	42	92	12	50	43
Koszalin	19	14	16	15	45	111	10	78	37
Szczecin	12	10	13	11	28	67	11	85	41
Zielona Góra	19	17	23	17	57	75	10	60	46
Wrocław	17	16	18	18	45	78	12	89	45
Opole	18	17	16	18	47	92	8	84	45
Katowice	20	19	—	16	37	—	15	88	53
Kraków	21	20	16	18	53	—	12	76	43
Rzeszów	25	24	23	22	43	106	14	72	41

^a Dane uzyskano na podstawie ankiety

- 4) Wskaźnik zmian cen prosiąt.
- 5) Wskaźnik wzrostu ubezpieczeń dla 4 zbóż, bydła i koni.
- 6) Wskaźnik wzrostu amortyzacji konia.

Wszystkie te wskaźniki oraz ceny zostały obliczone dla każdego województwa, a następnie dla rejonów. Kształtowanie się wielkości tych wskaźników, cen oraz normy nakładów pracy i siły pociągowej na podstawowe produkty rolne podajemy w tabelach I. 1 — I. 5.

Wskaźnik zmian nawozów mineralnych w roku 1961/62 przyjętych do szacunku kosztów w roku 1962/63¹.

azotowe	108,2%
fosforowe	113,3%
potasowe	123,6%

W tabeli I. 6 podano wielkość obciążeń na 1 ha z tytułu dostaw obowiązkowych i podatków. Pozycji tych nie wlicza się do kosztów, natomiast odpowiednio przeliczone wielkości na każdy produkt rolny podano w tabeli II. 1.

¹ Dane pochodzą z CRS.

Tabela 1.5

Roczny nakład siły pociągowej na 1 ha w dniach 10 godzinnych
w roku 1961/62 ^a

Województwa	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Ziemniaki	Buraki cukrowe	Bydło na 1 krowę
Warszawa	13	10	9	9	20	27	4
Bydgoszcz	13	11	10	9	25	31	10
Poznań	12	10	11	11	20	25	4
Łódź	8	6	10	8	15	32	3
Kielce	13	10	8	9	20	32	3
Lublin	10	10	7	11	22	30	4
Białystok	11	9	10	11	25	31	1
Olsztyn	12	11	11	11	26	23	4
Gdańsk	13	10	14	10	21	30	5
Koszalin	12	11	11	10	27	84	1
Szczecin	10	9	10	10	19	32	7
Zielona Góra	11	11	11	11	22	28	2
Wrocław	11	10	10	10	21	35	6
Opole	9	9	9	10	20	32	5
Katowice	7	6	—	5	11	—	4
Kraków	8	6	5	7	23	—	1
Rzeszów	11	9	8	10	13	34	2

^a Dane uzyskane na podstawie ankiety

Tabela 1.6

Obciążenie w zł na 1 ha z tytułu dostaw obowiązkowych i podatków
w latach 1961/62 i 1962/63

Województwa	Zboża i ziemniaki		Buraki cukrowe		Województwa	Zboża i ziemniaki		Buraki cukrowe	
	1961/62	1962/63	1961/62	1962/63		1961/62	1962/63	1961/62	1962/63
Bydgoszcz	1128	1211	800	875	Szczecin	757	842	492	552
Poznań	1095	1176	781	860	Zielona Góra	674	719	435	467
Łódź	809	852	597	641	Wrocław	845	900	601	652
Kielce	556	590	433	467	Opole	2911	981	622	680
Lublin	721	759	540	578	Katowice	701	754	558	612
Białystok	536	574	399	437	Kraków	589	620	467	497
Olsztyn	640	681	471	498	Rzeszów	615	657	492	534
Gdańsk	864	949	624	684					

4. Charakterystyka i ocena reprezentacji badanej zbiorowości

A. Charakterystyka materiału podstawowego

Gospodarstwa do obliczeń kosztów jednostkowych wytypowano spośród gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną. Materiały rachunkowości rolnej obok ankiety o nakładach pracy przeprowadzonej w każdym badanym gospodarstwie są podstawą do obliczenia kosztów jednostkowych produktów rolnych.

Terytorialne rozmieszczenie gospodarstw uwidocznione jest na załączonyj mapce.

Kryteria zakwalifikowania gospodarstwa do obliczeń kosztów jednostkowych przyjęto następujące: strukturę zasiewów, przeciętne piony, strukturę użytków rolnych, dane dotyczące jakości gleby oraz obsadę inwentarza na 100 ha użytków rolnych. Przy doborze gospodarstw chodziło o to, aby reprezentowały one sobą najbardziej przeciętne warunki gospodarowania określonego terenu, to znaczy, że unikano gospodarstw zarówno

Liczba gospodarstw w województwach i grupach obszarowych,
w których obliczono koszty w 1961/62 roku

Województwa	Liczba gospodarstw ogółem	W tym gospodarstwa o powierzchni ogólnej w ha					
		do 3	3—7	7—10	10—14	14—20	20 i więcej
Gdańsk	18	—	—	8	9	1	—
Koszalin	28	—	1	11	10	6	—
Szczecin	21	—	—	8	13	—	—
Olsztyn	34	—	—	5	18	9	2
Zielona Góra	23	—	4	11	7	—	1
Bydgoszcz	33	—	2	11	8	9	3
Poznań	43	—	11	14	13	4	1
Warszawa	48	3	16	23	6	—	—
Łódź	28	2	18	4	4	—	—
Białystok	37	—	9	9	12	6	1
Kielce	31	1	14	13	2	1	—
Lublin	40	1	21	11	5	2	—
Kraków	25	4	12	5	3	1	—
Rzeszów	30	6	20	4	—	—	—
Wrocław	31	—	6	17	8	—	—
Opole	16	—	7	9	—	—	—
Katowice	15	—	9	3	3	—	—
R a z e m	501	17	150	166	121	39	8

wybitnie intensywnych jak i ekstensywnych. Pod względem wielkości obszaru w pierwszej kolejności starano się zapewnić dostatecznie dużą zbiorowość w grupie typowej¹, dla której liczone są średnie, następnie dobierać gospodarstwa tak, by w grupach krańcowych uzyskać materiał dostatecznie liczebny.

Niewielka liczba gospodarstw, jaką dysponowano przy wyborze, ograniczała możliwość sztywnego stosowania założonych kryteriów. W roku 1961/62 gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną było 1314, zatem co trzecie gospodarstwo siłą rzeczy musiano zakwalifikować do obliczeń kosztów. Dlatego nierzadko wszystkie założone kryteria nie mogły być spełnione. Rezultatem tego rodzaju trudności było przede wszystkim wyeliminowanie z badań gospodarstw odznaczających się pewnymi specyficznymi cechami, mocno odbiegającymi od średnich wojewódzkich.

¹ Grupa typowa reprezentuje najbardziej liczebną grupę w stosunku do danych GUS.

Rozrzut badanych gospodarstw w zależności od wielkości obszaru oraz średni obszar gospodarstw w grupach obszarowych przedstawiają tabele I. 7 i I. 8.

Tabela I.8

**Średni obszar badanych gospodarstw
w poszczególnych grupach obszarowych w 1961/62 roku**

Województwa	Ogółem	W tym gospodarstwa o przeciętnej powierzchni w ha					
		do 3	3—7	7—10	10—14	14—20	20 i więcej
Gdańsk	10,29	—	—	8,02	11,59	16,69	—
Koszalin	12,05	—	4,90	8,90	12,31	18,59	—
Szczecin	10,42	—	—	8,52	11,59	—	—
Olsztyn	13,26	—	—	8,94	11,98	15,61	25,17
Zielona Góra	9,10	—	5,61	7,89	11,34	—	20,77
Bydgoszcz	12,24	—	5,28	8,17	11,75	15,55	23,20
Poznań	9,61	—	5,29	8,37	11,79	15,41	23,04
Warszawa	7,48	2,72	5,72	8,47	10,75	—	—
Łódź	6,24	1,85	5,23	8,61	10,63	—	—
Białystok	10,41	—	5,77	8,34	11,47	16,54	21,35
Kielce	7,46	2,14	5,16	8,16	10,83	16,93	—
Lublin	7,26	2,55	5,02	8,23	12,48	14,63	—
Kraków	6,47	2,41	5,07	8,45	11,70	14,00	—
Rzeszów	4,64	2,70	5,04	8,28	—	—	—
Wrocław	8,65	—	6,49	8,41	10,78	—	—
Opole	6,84	—	5,13	8,17	—	—	—
Katowice	6,98	—	4,88	8,31	11,96	—	—

W ogólnej masie najliczniej reprezentowane są gospodarstwa mieszczące się w granicach 3—14 ha (87,2%). Grupy skrajne, to znaczy do 3, 14—20 oraz 20 i więcej ha stanowią zaledwie 12,8% ogółu gospodarstw. W województwach północno-zachodnich oraz w olsztyńskim przeważają gospodarstwa o obszarze większym, w południowo-wschodnich — mniejsze; w województwach środkowych — o obszarze średnim. Białostockie reprezentowane jest przez gospodarstwa obszarowo większe, ale ekonomicznie słabsze. Rozrzut ten ogólnie odpowiada układowi gospodarstw w kraju, co zresztą było głównym założeniem doboru gospodarstw.

Przeciętną wielkość obszaru wszystkich badanych gospodarstw przyjętych za podstawę rachunku kosztów w porównaniu z przeciętną wielkością obszaru gospodarstw rolnych w poszczególnych województwach (według danych GUS) przedstawia tabela I. 9.

Przeciętny obszar badanych gospodarstw jest we wszystkich województwach (z wyjątkiem opolskiego) większy od przeciętnego obszaru gospodarstw według danych GUS. Natomiast przeciętny obszar gospo-

darstw, które stanowią podstawę szacunku kosztów, jest bardziej zbliżony do obszaru przeciętnego. Szczególnie duża zbieżność występuje w województwach południowych i południowo-wschodnich. Największe różnice w obszarze występują w województwach północnych (oprócz gdańskiego) oraz w poznańskim i bydgoskim. Różnice obszarowe mają pewien wpływ na wielkość szacowanych kosztów, głównie poprzez nakłady ogólnogospodarcze; im większe gospodarstwo tym nakłady te w przeliczeniu na 1 ha są niższe.

Tabela I.9

Porównanie przeciętnego obszaru badanych gospodarstw z przeciętnym obszarem gospodarstw w poszczególnych województwach ^a

Województwa	Przeciętny obszar gospodarstw w ha			Województwa	Przeciętny obszar gospodarstw w ha		
	gospodarstwa badane		gospodarstwa wg danych GUS		gospodarstwa badane		gospodarstwa wg danych GUS
	ogółem	przyjęte do szacunku kosztów			ogółem	przyjęte do szacunku kosztów	
Gdańsk	10,29	10,29	9,98	Białystok	10,41	11,55	8,84
Koszalin	12,05	10,52	8,56	Kielce	7,06	4,96	5,13
Szczecin	10,42	10,42	8,08	Lublin	7,26	4,91	5,33
Olsztyn	13,26	12,51	10,48	Kraków	6,47	4,40	4,44
Zielona Góra	9,10	8,66	7,46	Rzeszów	4,64	4,50	4,10
Bydgoszcz	12,24	11,56	9,17	Wrocław	8,65	7,91	6,77
Poznań	9,61	10,71	8,33	Opole	6,84	6,89	7,71
Warszawa	7,48	7,79	6,92	Katowice	6,98	4,88	4,93
Łódź	6,24	6,58	5,83				

^a Dane według spisu z 6 grudnia 1960. Przeciętny obszar gospodarstwa wyliczono po odrzuceniu gospodarstw do 2 ha, które w zasadzie nie stanowią typowego warsztatu rolnego i nie są przedmiotem naszych badań.

Szacunek kosztów opiera się na grupie gospodarstw mieszczących się w następujących granicach obszarowych w ha powierzchni ogólnej:

Warszawa	3—14	Koszalin	7—14
Bydgoszcz	7—20	Szczecin	7—14
Poznań	7—20	Zielona Góra	3—14
Łódź	3—14	Wrocław	3—10
Kielce	do 7	Opole	3—10
Lublin	do 7	Katowice	do 7
Białystok	7—20	Kraków	do 7
Olsztyn	7—20	Rzeszów	do 7
Gdańsk	7—20		

Powierzchnia zasiana i liczba gospodarstw, Tabela I.10
na podstawie której przeprowadzono rachunek kosztów

Województwa	Liczba gosp.	Powierzchnia w ha	Liczba gosp.	Powierzchnia w ha	Liczba gosp.	Powierzchnia w ha	Liczba gosp.	Powierzchnia w ha
	Pszenica		Zyto		Jęczmień		Owies	
Gdańsk	5	3,35	16	42,80	5	3,60	15	17,20
Koszalin	11	5,40	20	59,15	5	1,65	19	31,94
Szczecin	18	22,35	21	44,95	10	6,35	16	18,73
Olsztyn	28	19,48	32	67,30	25	17,35	26	27,18
Zielona Góra	18	10,63	22	47,40	7	3,10	18	14,93
Bydgoszcz	19	14,82	28	75,09	24	28,94	14	11,35
Poznań	23	15,16	30	90,29	20	13,27	23	18,71
Warszawa	31	12,58	43	84,91	22	8,21	36	24,52
Łódź	15	7,48	26	54,16	12	5,97	22	10,59
Białystok	23	10,51	27	62,42	13	7,10	27	32,19
Kielce	13	7,91	15	15,87	9	3,17	14	5,79
Lublin	21	12,04	22	20,36	5	1,75	18	8,33
Kraków	17	10,09	16	8,48	7	1,57	16	7,14
Rzeszów	25	19,06	25	18,20	7	1,19	24	10,02
Wrocław	21	29,07	18	24,33	13	6,80	22	17,78
Opole	14	14,27	13	17,84	5	3,20	13	12,52
Katowice	7	3,04	9	8,86	4	0,77	7	4,95
		Ziemniaki	Buraki cukrowe	Rzepak		Len — sł. niedz.		
Gdańsk	17	24,25	4	2,50	—	—	—	—
Koszalin	20	33,07	4	1,60	3	2,10	10	6,45
Szczecin	21	30,43	15	10,80	9	13,90	—	—
Olsztyn	32	39,83	10	6,22	3	0,65	—	—
Zielona Góra	22	24,60	4	1,85	—	—	—	—
Bydgoszcz	28	42,06	18	15,05	8	6,90	—	—
Poznań	30	47,01	17	11,25	10	6,35	5	2,00
Warszawa	44	47,48	16	8,06	3	0,95	—	—
Łódź	26	27,50	8	4,19	5	0,99	—	—
Białystok	27	31,85	8	3,66	—	—	13	4,16
Kielce	15	10,77	6	2,31	5	0,71	—	—
Lublin	22	14,88	13	3,67	8	1,82	7	0,35
Kraków	17	6,81	2	0,65	4	0,69	—	—
Rzeszów	26	13,75	15	4,49	5	1,72	3	0,25
Wrocław	23	21,62	11	6,53	—	—	3	2,50
Opole	15	13,96	11	4,83	—	—	—	—
Katowice	9	6,38	2	0,25	—	—	—	—

Liczbę gospodarstw oraz wielkość powierzchni zasiewów, na podstawie których wyliczano średnie koszty dla województw i rejonów, przedstawia tabela I. 10 i I. 11.

Na wstępie pokazana jest liczba gospodarstw, z których pochodzą wyniki. I tak ziemniaki oraz 4 zboża występują we wszystkich wojewódz-

Tabela I.10 c.d

**Powierzchnia zasiana i liczba gospodarstw,
na podstawie której przeprowadzono rachunek kosztów**

Województwa	Liczba gosp.	Powierzchnia w ha	Liczba gosp.	Powierzchnia w ha	Liczba gosp.	Powierzchnia w ha	Liczba gosp.	Powierzchnia w ha
	Buraki pastewne		Siano łąkowe		Siano koniczyny		Kukurydza na ziarno	
Gdańsk	6	1,65	13	12,94	4	2,45	—	—
Koszalin	6	2,15	20	35,99	4	2,80	—	—
Szczecin	12	2,54	17	25,30	5	2,35	—	—
Olsztyn	14	4,29	25	45,62	26	31,56	—	—
Zielona Góra	13	1,81	21	44,90	3	1,35	5	0,91
Bydgoszcz	16	5,26	15	22,94	9	11,38	—	—
Poznań	17	3,41	35	53,80	10	5,34	—	—
Warszawa	15	2,37	36	42,46	17	8,77	—	—
Łódź	8	0,97	17	11,14	10	5,20	—	—
Białystok	5	0,65	32	57,85	14	9,31	—	—
Kielce	9	1,27	24	23,31	10	9,19	—	—
Lublin	7	0,82	35	40,41	23	11,17	—	—
Kraków	16	3,21	17	16,37	25	12,12	6	1,20
Rzeszów	18	1,77	24	11,97	15	9,10	3	0,31
Wrocław	19	3,08	30	34,96	17	11,15	3	0,31
Opole	7	1,47	15	14,34	3	1,71	—	—
Katowice	11	2,39	13	11,66	9	4,71	—	—
	Proso		Gryka					
Warszawa	3	0,11	—	—				
	4	0,17	—	—				
Białystok	—	—	6	1,63				
Kielce	8	0,68	5	0,62				
Lublin	5	0,30	10	2,78				
Rzeszów	3	0,30	—	—				

twach i w większości wypadków są licznie reprezentowane. Mniej licznie natomiast reprezentowane są buraki cukrowe, szczególnie w województwach: gdańskim, koszalińskim, zielonogórskim, katowickim i krakowskim.

Przy analizowaniu kosztów należy pamiętać o liczebności gospodarstw, dla których je obliczono, bowiem liczebność mówi o tym, jak daleko idące wnioski można wyciągnąć z przedstawionych wyników i jak dalece są one wiarygodne.

Dane dotyczące zbiorowości przyjętej do szacunków kosztów produkcji zwierzęcej zamieszczone są w tabeli I. 12.

Tabela I.12

Ilość sztuk dużych bydła, krów, owiec, kur oraz produkcja żywca wieprzowego, na podstawie której przeprowadzono rachunek kosztów

Województwa	Sztuk dużych bydła		Krowy		Owce szt. dorosł.	Ilość kur	Trzoda chlewna	
	ogółem	na 1 gospod.	ogółem	na 1 gospod.			produkcyjna żywca w q	przebiegowa waga tuczniaka w kg
Gdańsk	49	3,5	38	2,7	36	574	166,3	110
Koszalin	112	4,1	77	2,9	77	496	168,4	114
Szczecin	80	4,4	59	3,3	60	349	170,6	117
Olsztyn	202	6,1	143	4,4	46	808	326,4	127
Zielona Góra	90	3,9	71	3,1	20	475	171,2	132
Bydgoszcz	127	4,9	88	3,4	71	1255	354,2	107
Poznań	170	4,6	126	3,4	76	937	397,3	107
Warszawa	133	3,0	102	2,3	30	882	396,2	117
Łódź	65	3,0	47	2,1	27	357	181,8	133
Białystok	112	3,4	86	2,6	39	285	216,6	137
Kielce	92	3,4	69	2,6	12	359	78,4	132
Lublin	105	3,0	80	2,3	46	392	138,1	130
Kraków	77	3,2	65	2,7	16	231	96,5	118
Rzeszów	80	3,2	64	2,6	5	718	128,9	118
Wrocław	128	4,4	87	3,0	40	602	163,3	135
Opole	42	3,5	34	2,8	6	261	146,7	140
Katowice	58	3,8	45	3,0	21	156	36,4	153

Materiał wyjściowy odnośnie produkcji zwierzęcej pochodzi z liczebności dostatecznie dużej, z wyjątkiem owiec w województwach opolskim i rzeszowskim.

Zwracamy również uwagę na specjalne trudności w ustalaniu nakładów na produkcję owczarską. Informacje podawane przez gospodarzy odnośnie ilości skarmianych pasz, jak również nakładów robocizny są

w tym wypadku najmniej dokładne, a to z dwóch powodów: po pierwsze, o owcach jako zwierzętach „mniej ważnych” często gospodarz zapomina i ewentualnie coś potem mniej dokładnie doszacuje; po drugie, samo wyznaczanie poszczególnych pasz sprawia specjalne trudności, bowiem ta niewielka ilość owiec, jaka występuje na ogół w naszych gospodarstwach (najczęściej 2 szt.), „żywi się” przy bydło. Zatem nakłady obliczone dla owiec oraz koszty produktów owczarskich (wełna, żywiec) należy traktować tylko jako dane orientacyjne.

B. Ocena reprezentacji badanej zbiorowości

Na wstępie należy podkreślić, że dobór badanych gospodarstw był celowy. Przy tak nielicznej próbie — w stosunku do danych masowych — zastosowanie doboru losowego nie dałoby żadnych korzyści. Ponieważ gospodarstwa wytypowano spośród gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną, zatem z góry można się spodziewać, że są one bardziej intensywne. Ocenę reprezentatywności wyników przeprowadzono porównując podstawowe cechy zbiorowości badanej z analogicznymi cechami zbiorowości ogólnej (dane GUS). Z konieczności porównanie to jest ograniczone jedynie do podstawowych cech badania, a mianowicie tych, dla których są odpowiedniki w Roczniku Statystycznym. W konsekwencji tego ocenę przeprowadzono na podstawie porównania:

- odsetka trwałych użytków zielonych,
- podstawowych elementów struktury zasiewów,
- obsady i produktywności pogłównia,
- poziomu kształtowania się plonów podstawowych roślin.

Procentowy udział łąk i pastwisk w użytkach rolnych w badanych gospodarstwach w porównaniu z przeciętnymi dla poszczególnych województw przedstawia tabela I. 13.

Tabela I.13

Procentowy udział łąk i pastwisk w użytkach rolnych

Województwa	Łąki i pastwiska		Wskaźnik (dane GUS = 100)	Województwa	Łąki i pastwiska		Wskaźnik (dane GUS = 100)
	według danych GUS	w gosp. badanych			według danych GUS	w gosp. badanych	
Gdańsk	19,7	16,8	85	Białystok	32,1	28,1	88
Koszalin	14,7	18,7	127	Kielce	17,6	16,8	95
Szczecin	21,6	17,3	80	Lublin	22,2	19,3	87
Olsztyn	22,9	25,1	110	Kraków	21,7	21,1	97
Zielona Góra	22,0	29,3	133	Rzeszów	23,3	16,1	69
Bydgoszcz	13,4	9,5	71	Wrocław	17,5	21,6	123
Poznań	16,0	18,1	113	Opole	14,5	19,3	133
Warszawa	21,0	23,9	114	Katowice	21,9	20,1	92
Łódź	15,6	10,9	70				

Z tabeli I. 13 wynika, że ogólnie rzecz biorąc większość województw można uznać za względnie dostatecznie reprezentatywne odnośnie tej cechy, ponieważ różnice procentowe nie przekraczają w zasadzie $\pm 20\%$. Tylko w czterech województwach, tzn. łódzkim, zielonogórskim, opolskim i rzeszowskim udział łąk i pastwisk w gospodarstwach badanych jest znacznie wyższy $\pm 30\%$. Pomimo tego fakt ten nie przesądza o niereprezentatywności materiału, ponieważ skutki różnic struktury użytków wyrażające się w większej obsadzie pogłowia, a zatem i większej produkcji obornika, są w konsekwencji dalszych obliczeń korygowane. Ilość obornika w końcowych szacunkach przyjmowana jest na podstawie przeciętnej obsady inwentarza tak, że różnice między danymi zbiorowości próbnej a danymi masowymi w głównej mierze nie wazą na dalszych wynikach obliczeń.

Tabela I. 14
Procentowy udział zbóż w strukturze zasiewów w roku 1961

Województwa	Zboża ogółem			W tym pszenica		
	według danych GUS	w gosp. badanych	wskaźnik (dane GUS = 100)	według danych GUS	w gosp. badanych	wskaźnik (dane GUS = 100)
Gdańsk	55,9	55,3	99	4,8	2,7	56
Koszalin	62,1	59,9	96	3,0	4,2	140
Szczecin	59,0	57,4	97	10,7	12,8	120
Olsztyn	62,0	51,5	83	4,7	6,7	143
Zielona Góra	63,0	66,2	105	9,0	7,9	88
Bydgoszcz	54,7	49,6	91	4,6	4,5	98
Poznań	57,5	57,4	100	3,9	5,9	151
Warszawa	58,9	58,4	99	4,1	6,0	146
Łódź	60,5	56,3	93	4,3	5,1	119
Białystok	60,9	57,5	94	4,4	5,5	125
Kielce	63,4	58,4	92	9,4	11,0	117
Lublin	64,1	58,9	92	12,0	13,3	111
Kraków	58,1	58,4	101	15,5	17,6	114
Rzeszów	63,2	56,2	89	20,6	20,7	100
Wrocław	62,7	58,3	93	24,8	23,4	94
Opole	60,2	59,1	98	20,4	17,1	84
Katowice	59,3	58,7	99	5,3	9,6	181

Znacznie lepiej dobrano gospodarstwa pod względem struktury zasiewów (tabela I. 14 i I. 15).

Tabela I. 15

Procentowy udział okopowych w strukturze zasiewów w roku 1961

Województwa	Okopowe ogółem			W tym buraki cukrowe		
	według danych GUS	w gosp. badanych	wskaźnik (dane GUS = 100)	według danych GUS	w gosp. badanych	wskaźnik (dane GUS = 100)
Gdańsk	24,6	28,6	116	3,8	1,9	50
Koszalin	25,8	27,0	105	0,7	0,9	129
Szczecin	27,9	27,0	97	4,7	6,2	132
Olsztyn	20,8	22,0	106	0,9	2,0	222
Zielona Góra	22,4	25,4	113	2,1	1,3	62
Bydgoszcz	26,1	25,3	97	5,4	5,6	104
Poznań	24,9	27,1	109	3,3	4,4	133
Warszawa	25,3	27,9	110	2,8	4,0	143
Łódź	24,0	25,9	108	1,8	2,8	156
Białystok	19,7	21,6	110	0,8	1,9	237
Kielce	22,5	24,4	108	1,3	2,2	169
Lublin	23,0	23,4	102	3,8	3,9	103
Kraków	21,6	22,5	104	0,4	2,6	65
Rzeszów	21,6	23,9	111	1,4	4,3	307
Wrocław	22,4	24,6	110	5,5	5,2	95
Opole	25,6	25,5	100	4,7	6,0	128
Katowice	26,9	23,7	88	0,2	0,9	450

Porównując strukturę zasiewów w poszczególnych województwach można stwierdzić, że procentowy udział zbóż w gospodarstwach badanych (tabela I. 14) niewiele odbiega od danych masowych z tym, że zaznacza się tendencja niższego udziału procentowego zbóż w gospodarstwach branych za podstawę do szacunku. Odsetek pszenicy jest, ogólnie rzecz biorąc, wyższy w gospodarstwach badanych niż według danych GUS. Również udział okopowych wykazuje tę samą tendencję. Różnice w odsetkach uprawy buraków cukrowych są w szeregu województw znaczne z tym, że w czterech województwach kierunek zmian jest odwrotny. W województwach: gdańskim, zielonogórskim, krakowskim i wrocławskim buraki cukrowe w gospodarstwach badanych mają mniejszy udział procentowy w strukturze zasiewów w porównaniu z danymi masowymi.

Z punktu widzenia omawianych cech, natężenia różnic i ich kierunku, dane te potwierdziły już empirycznie ogólnie znaną prawidłowość, że gospodarstwa badane są bardziej intensywne w porównaniu z danymi masowymi.

Reasumując powyższe, jeśli weźmiemy pod uwagę dwie zasadnicze grupy roślin, to znacząco zboża i okopowe oraz ich procentowy udział

w strukturze zasiewów, możemy stwierdzić, że odchylenia w gospodarstwach badanych, w porównaniu ze zbiorowością ogólną, są nieduże i nie odbiegają w sposób rażąco od danych masowych.

Analiza struktury zasiewów daje nam częściowo przesłanki do wyciągnięcia wniosków odnośnie tendencji kształtowania się stanu pogłowia w gospodarstwach badanych. Ponieważ na podstawie struktury zasiewów stwierdzono, że gospodarstwa nasze są bardziej intensywne, zatem i obsada pogłowia powinna być większa. W tabeli I. 16 wniosek ten faktycznie został potwierdzony.

Tabela I. 16
Obsada zwierząt na 100 ha użytków rolnych w sztukach efektywnych

Województwa	Pogłowie na 100 ha użytków rolnych						Ilość wyprodukowanego obornika na 1 ha gruntów ornych w q ^a		
	bydło według średniego stanu 1961/62			trzoda według średniego stanu 1961/62					
	według danych GUS	w gosp. badanych	wskaznik (dane GUS = 100)	według danych GUS	w gosp. badanych	wskaznik (dane GUS = 100)	według danych GUS	w gosp. badanych	wskaznik (dane GUS = 100)
Gdańsk	40,0	52,4	131	57,0	78,7	138	59,0	68,7	116
Koszalin	35,8	49,5	138	59,2	74,0	125	50,4	61,8	123
Szczecin	34,6	56,9	164	53,0	70,6	133	65,2	66,3	102
Olsztyn	40,2	69,0	172	51,1	72,1	141	59,9	75,2	126
Zielona Góra	42,5	60,1	141	63,4	76,8	121	61,7	77,2	125
Bydgoszcz	39,7	61,2	154	81,5	91,9	113	55,5	73,0	132
Poznań	46,0	57,7	125	92,3	86,5	94	64,9	90,3	139
Warszawa	39,3	51,3	131	79,1	108,3	137	61,1	76,9	126
Łódź	48,9	63,5	130	70,0	85,5	122	66,7	68,5	103
Białystok	35,3	49,1	139	60,2	79,8	133	65,6	65,9	100
Kielce	50,7	69,4	137	63,8	67,9	106	70,6	69,1	98
Lublin	45,2	64,8	143	74,6	100,8	135	70,9	77,8	110
Kraków	68,7	80,3	117	53,7	97,7	182	87,8	88,1	100
Rzeszów	61,8	93,5	151	47,1	83,5	177	91,1	88,4	97
Wrocław	50,2	69,6	139	57,9	72,4	125	67,0	83,7	125
Opole	60,9	68,7	113	82,9	82,2	99	75,6	97,5	129
Katowice	51,3	74,2	145	51,8	80,4	155	71,0	84,4	119

^a Ilość obornika obliczono przyjmując sztuki wg GUS i normy za Ministerstwem Rolnictwa: konie — 55, bydło — 75, trzoda — 11,5, owce — 6,0 q obornika.

Porównanie pogłowia zwierząt gospodarskich w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych można przeprowadzić poprzez poszczególne grupy

Tabela I.17

Obsada końmi na 100 ha użytków rolnych

Województwa	We- dług da- nych GUS	W gosp. bada- nych	Wska- źnik (dane GUS = = 100)	Województwa	We- dług da- nych GUS	W gosp. bada- nych	Wska- źnik (dane GUS = = 100)
Gdańsk	16,5	12,6	131	Białystok	16,0	14,2	113
Koszalin	15,1	10,8	140	Kielce	18,5	16,9	109
Szczecin	18,4	10,9	169	Lublin	22,0	17,0	129
Olsztyn	16,9	12,1	140	Kraków	20,2	14,1	143
Zielona Góra	16,9	12,4	136	Rzeszów	26,0	15,9	164
Bydgoszcz	15,6	14,1	111	Wrocław	18,9	14,0	135
Poznań	17,3	14,0	124	Opole	16,8	15,2	111
Warszawa	18,5	14,6	127	Katowice	17,5	10,9	161
Łódź	14,2	14,4	99				

Tabela I.18

Porównanie mleczności w gospodarstwach badanych z danymi według GUS

Województwa	Dane we- dług GUS	Gospodarstwa badane*		Województwa	Dane we- dług GUS	Gospodarstwa badane*	
		a	b			a	b
Gdańsk	2498	2673	2549	Białystok	1758	1908	1781
Koszalin	2316	2315	2315	Kielce	1784	1907	1798
Szczecin	2261	2134	2259	Lublin	1938	2192	2029
Olsztyn	2240	2624	2624	Kraków	1838	2495	2367
Zielona Góra	2253	2530	2530	Rzeszów	1854	2138	1921
Bydgoszcz	2313	2940	2596	Wrocław	2308	2479	2319
Poznań	2127	2358	2197	Opole	2273	2653	2319
Warszawa	2061	2277	2254	Katowice	2273	2318	2318
Łódź	1994	2472	2216				

* a Przeciętna mleczność w gospodarstwach badanych ogółem.

b Przeciętna mleczność w gospodarstwach badanych, na podstawie których szacowano koszty.

zwierząt. W tym celu zestawiono te dane w tabeli I. 16. Wskaźniki mówiące o obsadzie bydła na 100 ha użytków rolnych są znacznie wyższe w gospodarstwach branych za podstawę rachunku kosztów (od 13 do 72%).

Szczególnie znaczna rozbieżność występuje w województwach: olsztyńskim, szczecińskim, bydgoskim i rzeszowskim. Obsada trzody na 100 ha użytków rolnych wykazuje tę samą tendencję z wyjątkiem jednego województwa, tzn. poznańskiego, gdzie w gospodarstwach badanych obsada ta jest niższa o 4% i w województwie opolskim, w którym dane z populacji badanej są na tym samym poziomie co ogół gospodarstw w województwie. W pozostałych województwach różnica w obsadzie trzody na 100 ha użytków rolnych jest bardzo wyraźna, waha się od 106 do 182%.

Ze względu na to, że we wszystkich niemalże województwach stwierdzono wyższy od przeciętnego poziom pogłowia zwierząt gospodarskich, jako dopełnienie analizy pogłowia, obliczono ilość wyprodukowanego obornika. Prawidłowość ta oczywiście utrzymuje się dalej, tzn. w badanych gospodarstwach ilość wyprodukowanego obornika jest wyższa. Jedynie w województwie kieleckim i rzeszowskim, pomimo wyższej obsady na 100 ha, produkcja obornika jest nieco niższa. Wyjaśnienia tego faktu na-

Tabela I.19

**Porównanie plonów 4 zbóż łącznie i pszenicy
w gospodarstwach badanych z danymi wg GUS
rok 1961**

Województwa	4 zboża			Pszenica		
	dane według GUS	w gosp. badanych	wskaźnik (dane GUS = 100)	dane według GUS	w gosp. badanych	wskaźnik (dane GUS = 100)
Gdańsk	17,0	15,9	94	22,8	21,9	96
Koszalin	16,7	14,2	85	16,5	14,9	90
Szczecin	17,5	17,2	98	18,1	17,4	96
Olsztyn	16,7	15,7	94	16,7	15,0	90
Zielona Góra	17,4	14,8	85	19,6	19,0	97
Bydgoszcz	20,4	20,1	99	21,7	21,5	99
Poznań	19,0	20,0	105	20,6	21,4	104
Warszawa	17,2	17,4	101	17,6	16,6	94
Łódź	18,0	16,7	93	19,2	17,2	90
Białystok	15,4	15,1	98	14,7	13,8	94
Kielce	17,1	19,3	113	18,9	20,4	109
Lublin	18,3	20,5	112	19,7	21,1	107
Kraków	18,0	18,9	105	19,5	19,1	98
Rzeszów	18,0	19,6	109	19,0	19,4	102
Wrocław	21,4	19,6	92	23,3	21,7	93
Opole	22,1	22,9	104	24,5	24,8	101
Katowice	19,3	16,2	84	20,3	21,4	105

leży szukać z jednej strony w słabym żywieniu właśnie w tych rejonach ¹, z drugiej zaś w samym sposobie żywienia letniego; w terenach tych podstawą żywienia letniego jest głównie pastwisko. Obsada końmi w gospodarstwach, dla których liczymy koszty, jest również znacznie wyższa, co uwidocznione jest w tabeli I. 17.

Porównanie produktywności pogłowia jest oparte na stosunkowo ską-
pym materiale. Możemy bowiem porównywać tylko mleczność.

Tabela I.20

**Porównanie plonów ziemniaków i buraków cukrowych
w gospodarstwach badanych z danymi GUS
rok 1961**

Województwa	Ziemniaki			Buraki cukrowe		
	dane według GUS	w gosp. badanych	wskaznik (dane GUS = 100)	dane według GUS	w gosp. badanych	wskaznik (dane GUS = 100)
Gdańsk	152	159	105	218	297	136
Koszalin	156	168	108	209	243	116
Szczecin	152	132	87	253	282	111
Olsztyn	162	154	95	226	347	154
Zielona Góra	138	124	90	268	241	90
Bydgoszcz	165	169	102	296	336	114
Poznań	148	163	110	320	343	107
Warszawa	166	176	106	270	323	120
Łódź	154	149	97	290	305	105
Białystok	169	187	111	276	253	92
Kielce	156	182	117	272	370	136
Lublin	175	183	105	285	320	112
Kraków	166	191	115	282	338	120
Rzeszów	176	174	99	282	337	120
Wrocław	160	160	100	307	324	106
Opole	191	169	94	324	360	111
Katowice	160	152	95	269	288	107

Ogólnie rzecz biorąc w gospodarstwach badanych (zbiorowości próbnej) we wszystkich prawie województwach (oprócz koszalińskiego) mleczność kształtuje się na poziomie znacznie wyższym w porównaniu z przeciętnymi danymi GUS. Przyjęto zatem zasadę uwzględnienia w badaniach odnośnie kosztów mleka populacji tych gospodarstw, w których mleczność nie odbiega w sposób istotny od danych GUS. Tabela I. 18 informuje

¹ Przyjęte normy produkcji obornika za Ministerstwem Rolnictwa są ustalone jako przeciętne dla kraju, stąd te różnice.

o poziomie mleczności gospodarstw badanych w porównaniu z danymi o mleczności według GUS. Ostatecznie szacunek kosztów, na podstawie których podajemy wyniki końcowe, pochodzi z gospodarstw, w których przeciętna mleczność wykazana jest w pozycji b.

Wyższa obsada pogłowia, a co za tym idzie i wyższa produkcja obornika powinna mieć odpowiednie odzwierciedlenie w poziomie kształtowania się plonów. Prawidłowość ta nie potwierdza się w pełni (tabele I. 19 i I. 20).

Ogólnie należy stwierdzić, że otrzymane przez nas średnie plony w gospodarstwach badanych wykazują wyraźną zbieżność z plonami według danych masowych. Stwierdzenie powyższe dotyczy głównie roślin zbożowych i ziemniaków. Jedynie w burakach cukrowych potwierdza się prawidłowość wyższych plonów w gospodarstwach badanych.

Oceniając na podstawie porównania podstawowych cech reprezentację badanego materiału w stosunku do danych masowych można stwierdzić, że w produkcji roślinnej między gospodarstwami branymi za podstawę do obliczeń kosztów, a danymi masowymi nie ma rażących odchyżeń. Wobec tego poziom nakładów jest adekwatny rzeczywistości, zaś plon do ostatecznych obliczeń kosztów przyjęto przeciętny dla każdego województwa. Natomiast w produkcji zwierzęcej występują poważne różnice, które na drodze kalkulacji staramy się niwelować.